

Dr F. L. BOS

KRUISDOMINEES

FIGUREN
UIT DE GEREFORMEERDE KERK
ONDER 'T KRUIS

STICHTING DE GILIONBRON
MIDDELBURG
2019

Verschenen met medewerking van het „Comité ter herdenking van de Afscheiding”

J. H. KOK N.V. KAMPEN 1953

TUSSEN REFORMATIE EN SEPARATISME

Wie de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk onder 't kruis, welke in de navolgende schetsen wordt getypeerd, billijk wil beoordelen, moet haar allereerst zien tegen de achtergrond van de houding, die de van ouds gereformeerde volkskerk heeft ingenomen ten aanzien van haar belijdenis.

Reeds op het einde van de achttiende eeuw is het strenge formulier van verbintenis, waarmede de voorgangers zich verplichtten tot trouw aan de drie gereformeerde belijdenisschriften, volkomen gedevalueerd. Zonder dat één kerkelijke vergadering daartegen optreedt, wordt door vele hoogleraren en predikanten het gereformeerd belijden in zijn hartader aangetast. Het borgtochtelijk karakter van het lijden van de Heiland wordt verloochend en de leer der voldoening als God-onterend bestreden. De rechtvaardiging door geloof alleen wordt ontkend en de drieëenheid Gods brutaalweg aangetast. Doop en avondmaal worden ontkracht en het evangelie van vrije genade voor remonstrantse gedachtengangen ingeruild.

Bij de koninklijke reorganisatie van 1816 wordt deze toestand gewettigd. Van leertucht is dan ook officieel geen sprake meer. Van godsdienstige verlichting wordt voortaan alle heil verwacht.

Slechts uit vrees voor verzet van de orthodoxe minderheid worden in de nieuwe acte van verbintenis de aangenomen formulieren alsnog vermeld. Door van áangenomen formulieren te spreken, schakelt men echter de Dordtse Leerregels aanstonds al stilzwijgend uit. In Friesland immers is het al lang zo, dat dit derde belijdenisgeschrift niet meer bij de drie formulieren van enigheid wordt geteld. Voorts wordt de acte van verbintenis opzettelijk zo geredigeerd, dat ieder die wil erin lezen kan, dat men aan de leer der aangenomen formulieren gebonden wordt slechts voor zover men die overeenkomstig acht met Gods Woord.

* * *

Aanvankelijk wordt deze politieke manoeuvre door het gereformeerde volk niet doorzien.

Maar de geesten komen hoe langer hoe meer openbaar. Ook dragen mannen van het Réveil als Da Costa en Capadose er met hun bezwaren tegen de geest der eeuw in de twintiger jaren het hunne toe bij, om het sluimerende gereformeerde kerkbesef wakker te roepen.

De Haagse predikant Dirk Molenaar luidt in 1827 kerkelijk de alarmklok. Hij vestigt publiek de aandacht op het „listig en subtiel” karakter van de nieuwe proponentformule, waardoor „de banden gebroken en

de Hervormde kerk de Hervormde kerk niet meer is". In verband daarmee doet hij de suggestie, dat men „de kerken en goederen eenvoudig en in grote bedaardheid zal verdelen”.

Tegenover de storm van liberale verontwaardiging en koninklijk ongenoegen kruipt Molenaar spoedig in zijn schulp. Maar de door hem opgeworpen bal rolt door. Zijn brochure beleeft talloze drukken en oefent grote invloed uit om de ogen van de gereformeerden voor de feitelijke situatie te openen en ze met de gedachte aan een boedelscheiding vertrouwd te maken.

De groeiende overtuiging aangaande het onhoudbare van de toestand krijgt in 1833 nog een scherpe stimulans van de andere zijde. Prof. Hofstede de Groot van Groningen beweert dan open en bloot, dat hij zich aan de gereformeerde belijdenis niet gebonden weet. Anderen vallen hem bij. Ds Van der Linden van Kantens doet de onthulling, dat reeds lang aan om inlichting vragende proponenten, op instructie van hogere hand, de geruststellende mededeling is gedaan, dat een binding aan de gereformeerde belijdenis helemaal niet in de bedoeling ligt.

Het door Molenaar gestrooide zaad draagt nu vrucht. Onder het eenvoudige volk komt de gedachte aan boedelscheiding met kracht naar voren. Vele kleine luiden uit de noordelijke provinciën vragen aan de synode van 1834 om opheldering over de proponentenformule. Wil de kerk metterdaad de gereformeerde belijdenis als fundament der gemeenschap verloochenen, dan stellen zij als eis van billijkheid, met de gereformeerde leraars afgescheiden te worden. Kerken en goederen dienen daarbij tevens met grote bedaardheid te worden verdeeld.

De synode denkt er niet aan, om de verontruste consciëntiën door een positieve verklaring gerust te stellen. Maar van een boedelscheiding wil zij evenmin weten. Zij werpt de gedachte daaraan als een ernstige bedreiging van orde en eendracht verre weg. De bestaande „eenheid” moet gehandhaafd blijven.

Ook de overheden worden door de bedrogen gereformeerden tevergeefs te hulp geroepen. Men is niet van zins om hun recht te verschaffen. Integendeel: degenen die — omdat ze in de kerk voor hun ziel geen voedsel meer vinden — in „gezelschappen” stichting zoeken, worden met een onder het stof vandaan gehaalde oude napoleontische strafwet als „onwettige verenigingen” bitter vervolgd.

* * *

De geschiedenis van Ds De Cock van Ulrum levert tenslotte de proef op de som, dat de aloude gereformeerde kerk is begraven.

Deze rondborstige Groninger kan zich niet voorstellen, dat de nieuwe proponentenformule zo „jezuïtisch” is bedoeld als Hofstede de Groot en Van der Linden luide verkondigen. Hij blijft ervan uitgaan, dat de gereformeerde belijdenis alléénrecht bezit in de kerkelijke samenleving. Van uit die overtuiging gaat hij sedert 1833 de Goliath van het liberalisme zijner dagen te lijf. Hij slingert de „meinedige” predikanten zijn fel ver-

wijt in het gezicht, en bestrijdt hen als „wolven die de schaapskooi van Jezus Christus aanvallen”. Ook tegen de confessioneel aanvechtbare evangelische gezangen gaat hij te keer.

Al spoedig verdringen de schapen zich om hem als hun getrouwe herder. En hij biedt hun heul. Hij doopt ook in eigen gemeente kinderen van buiten, wier ouders zijn hulp inroepen, omdat zij bij eigen predikant niet de in de doopvragen verlangde verklaring kunnen afleggen, dat de aldaar verkondigde leer de waarachtige en volkomen leer der zaligheid is.

Dit daadwerkelijk opkomen voor het alléénrecht van de gereformeerde belijdenis in de kerk brengt hem onafwendbaar in conflict met de kerkelijke besturen. Ook afgedacht van de hemeltermende partijdigheid, waarmee men van hoog tot laag hem als de grote „raddraaier van een domme, onnozele, bekrompen hoop” bejegt, moeten de kerkelijke besturen op hun standpunt wel optreden tegen hem, die de „liberale” gemeenschap metterdaad ondermijnt. Na een jaarlange procedure is dan ook zijn definitieve afzetting in hoogste ressort nog slechts een kwestie van tijd, waaraan in geen enkel opzicht meer valt te wrikken.

Dan valt in October 1834 bij De Cock en de zijnen de beslissing om zelf de geweigerde boedelscheiding te voltrekken, ten einde de gereformeerde kerk tot nieuw leven te brengen.

„Acte van afscheiding of wederkering” — zo heet het classieke stuk, waarin zij op 14 October 1834 hun daad van gereformeerd kerkherstel onder woorden brengen.

Alle nadruk moet daarbij vallen op het laatste woord. De afscheiding is voor hen slechts bittere noodzaak om te kunnen wederkeren tot het aloude gereformeerde kerkbestaan. Gelijk De Cock het enige dagen later zegt in zijn „Toespraak en uitnodiging aan de gelovigen en ware gereformeerden in Nederland”: „Wij hebben ons niet gescheiden van de ware gereformeerde kerk noch van de ware gereformeerden. Integendeel reiken wij die allen bij dezen de broederhand en verzoeken de hunne terug, om te onderhouden de gemeenschap der heiligen... , zo nu onderling als met onze vaders. Wij hebben ons slechts gescheiden van onze synodale hervormde, of gelijk zij zichzelf noemen, liberale kerk, totdat deze terugkere tot de weg der vaders die zij verlaten hebben.”

* * *

Dit zuivere principe komt door de omstandigheden echter al spoedig in 't gedrang.

Het zijn slechts weinigen die, blind in de toekomst, ziende op de roeping alleen, De Cock bij zijn wederoprichting van de Gereformeerde kerk steunen. De meeste nog-gereformeerde predikanten durven de breuk niet aan en blijven stilzitten en toezien. Slechts enkele jonge collega's trekken mede de consequentie uit hun gereformeerde belijdenis voor hun kerkelijke roeping.

Daardoor ontstaat niet alleen de gewilde breuk met het kerkelijke en confessionele liberalisme, maar ook in de groot-gereformeerde samenleving

zelf. De afscheidingsgedachte krijgt ten gevolge hiervan een ongewild en onbedoeld accent, en het gevaar dat de ijver in separatistische richting doorholt, wordt groot.

Dit gevaar wordt te meer acuut, daar de predikanten nood ertoe dringt, om voor de geestelijke verzorging van de verspreide groepjes weergekeerden een vrijwel uitsluitend gebruik te maken van mannen, die geestelijk alleen in gezelschapskringen zijn gevormd. De in die gezelschappen gekweekte piëtistische vroomheid ontvangt zo geen voldoende tegenwicht van goed gereformeerd geschoolde leiding. Subjectivisme en individualisme krijgen ongemene kansen om zich te laten gelden.

Deze ongezonde toestand wordt nog dreigender, doordat de weinige geestelijke leidslieden, door de nood in de positie van superintendenten geplaatst, veelal de geestelijke tact missen om het aartsconservatisme van hun helpers te ontzien. De Cock, die in dezelfde geest is gedrenkt, is de enige die waarlijk goed met hen omspringen kan, maar hij alleen kan het ook niet houden. De drift waarmede onbegrepen kerkrechtelijke herzieningen in 1837 worden doorgedreven, is een tactisch onherstelbare fout, die de laatste rem op doorgaande separatie weglaat.

* * *

Daar komt tenslotte nog bij, dat op voorgang van Scholte de leiders onder de drang der vervolging bezwijken voor de pressie om hun zolang volgehouden pretentie, dat zij niet dan de herstelde gereformeerde kerk vertegenwoordigen, in de burgerlijke maatschappij prijs te geven.

Dit wordt de oorzaak van de diepste vervreemding. Vele eenvoudige gereformeerde zielen kunnen dit niet verwerken.

En zij hebben daarin ten diepste volkomen gelijk. Met de anderen samen hebben zij gestreden om de aloude Gereformeerde kerk. Die en die alleen hebben zij tot nieuwe openbaring willen brengen. Daarom hebben zij als zodanig erkenning en bescherming gevraagd in de maatschappij. Daarom hebben zij ook het principiële recht op gebouwen en goederen niet prijs gegeven, al hebben ze de ontvreemding daarvan gedragen. Daarom tevens hebben zij geweigerd om andere reglementen voor de inrichting van hun kerkelijk leven aan te nemen dan de oude Dordtse kerkenordering. Daarom bovenal hebben zij de naam „Gereformeerde kerk” gehandhaafd. Dat is voor allen samen het symbool geweest van hun beginsel en hun recht, dat zij als hun vaandel omhoog hebben geheven.

Juist daarop heeft het conflict met de Regering zich toegespitst. Die heeft door dik en dun de door de Hervormde kerk in kennelijke strijd met de werkelijkheid volgehouden pretentie gesteund, dat zij de voortzetting van de aloude gereformeerde kerk was. Daarom hebben Koning Willem I en zijn kroondienaren aan De Cock en de zijnen elk gewettigd bestaan in de staat onmogelijk gemaakt, zolang zij niet afstand gedaan hebben van hun naam.

Maar zij hebben samen volgehouden om des beginsels wil. Zij hebben

geen nieuwe kerk willen zijn. Daarom hebben ze jarenlang uiteenjaging, inkwartiering, boeten, gijzeling en duizend kwellingen verdragen.

De Regering heeft volgehouden. Zij heeft de duimschroeven der vervolging hoe langer hoe strakker aangedraaid. Maar intussen heeft zij het hoe langer hoe meer te kwaad gekregen met die halsstarrigen die men niet klein kon krijgen. De politieke moeilijkheden zijn al groter geworden. De Kroon is zich het hoofd gaan breken om een oplossing te vinden.

En zie, toen is de Regering door de vervolgdgen zelf ter elfder ure uit de verlegenheid gered. Scholte heeft in het begin van 1839 met zijn Utrechtse gemeente het hoofd gebogen en „toelating en erkenning” als een „christelijke afgescheidene gemeente” verzocht. De andere leiders, ontmoedigd, zijn gevolgd. Men heeft de „vrijheid” met publieke verloochening van naam en pretentie gekocht. Men is formeel een nieuwe kerk geworden...

Dat vooral kunnen de meeste conservatieven onder de weergekeerden niet verwerken. En daardoor met name wordt de onderlinge verscheurdheid voor vele jaren bestendig.

* * *

Het is wel een kring van zeer geringen, welke publiek de pretentie volhoudt, niet dan „gereformeerde kerk” te zijn. En de bezwaren die het kerkelijk leven van de afgescheidenen in het algemeen drukken, doen zich hier in zeer versterkte mate gelden.

Het de eeuwen door in gezelschappen aangekweekte calvinistisch piëtisme kenmerkt de vroomheid. Oefenaars worden tot kerkelijke leiders verheven. De verwickelingen van het primitieve kerkelijke leven zijn legio. Separatistische tendenzen vertonen zich onverholten.

De gevaren van afscheiding staan hier wel levensgroot voor ons. Zij die bij uitstek de gereformeerde pretenties hebben willen bewaren, vinden in de enge sfeer van hun isolement voor de opgewekte separatistische neigingen schier geen weerhouding meer. Zelfs figuren met uitgesproken groot-gereformeerde idealen staan dientengevolge op den duur geheel alleen.

„De mens leert door ervaring, en ervaring ligt in het verleden”, heeft een historicus eens terecht gezegd. Dat geldt ook voor dit verleden. Die ervaring moet ons, gereformeerdgezinden, wel heel sterk nopen om afscheiding en kerkelijke breuk te zien als een uiterst gevaarlijk middel tot kerkherstel, alleen te bedienen in laatste nood ter wille van de per se niet anders te handhaven trouw.

Is de geschiedenis der „kruisgezinden” in dezen vol waarschuwing, — ze eindigt toch met vertroosting. Wel zijn er, die in de wateren van het separatisme ten onder gaan. Maar voor de meesten blijft toch de broederband met de andere gereformeerden trekken. En die trekking wordt tenslotte zo machtig, dat ze, alle wederzijdse verwijten ten spijt, christelijk-afgescheidenen en kruisgezinden weer tezamen vereent.

Die herstelde eenheid is welgefundeerd. Want men is, ondanks alle

zwakheden en gebreken, toch beiderzijds gereformeerd gebleven. Men kan als alle vervolging voorbij is, de door de kruisgezinden officieel en publiek bewaarde naam dus ook terecht verder samen dragen.

Er blijven echter ook dan in de weer gesloten gelederen vele ledige plaatsen. Ook de vereniging ruim twintig jaar later met de „dolerenden” brengt de vervulling van het groot-gereformeerde ideaal nog niet. Kerkelijke ontrouw enerzijds en separatistische tendenzen anderzijds dragen nog altijd kwade vrucht.

Zo blijft er plaats voor de hartstochtelijke bede om aller waarachtige wederkeer.

*

VISSER DER MENSEN VAN NOORDWIJK

Cors Noorduyn van Noordwijk aan Zee is al niet zo jong meer, als hij evenals de eerste discipelen van Jezus zijn netten in de steek laat om visser der mensen te worden.

Reeds sedert zijn jongelingstijd heeft diep in zijn hart de overtuiging geleefd, dat de Here hem tot iets bijzonders in zijn dienst zou roepen. En gedurende vele jaren heeft hij zijn gaven in het ambt van ouderling, mitsgaders als voorganger in een zondagavondgezelschap geoefend. Toch zijn reeds vele levensstormen over zijn hoofd heengegaan en is hij de vijfenvijftig jaren gepasseerd, alear de gewenste roeping tot hem komt¹⁾.

Het is in de tijd, dat de Afscheidingsbeweging overal om zich heen grijpt. De geschriften van De Cock en zijn medestanders hebben ook de gemeente van Noordwijk aan Zee niet onberoerd gelaten. Na een aantal jongeren blijven ook de leden van het gezelschap van Noorduyn uit de kerk weg. En na enige aarzeling besluit men om tijdens de kerkdiensten zelf onderling samen te komen. Na „voorafgaande gebeden en zuchtingen tot den Here” verkiest men Cors Noorduyn als voorganger. Hij krijgt tevens de taak om de kinderen te onderwijzen.

Cors aarzelt niet. Hij zegt de visserij vaarwel en aanvaardt op 28 Juni 1835 de hem aangewezen taak.

Op 23 Augustus volgt de officiële afscheiding. Negentien mannen en vrouwen verklaren mede voor zeventien kinderen in een adres aan de kerkeraad hun vereniging met de om der waarheid wil vervolgde leraars en verzoeken de schrapping van hun namen uit het lidmatenboek. In een geleide-brief aan de predikant, H. Bakker, leggen ze er nog eens de nadruk op, dat het geen revolutiegeest is die hen beweegt, maar liefde tot de waarheid. Voor de dominee en een ouderling op het matje geroepen, mag Cors ook mondeling vrijmoedig daarvan getuigen, ondersteund als hij zich weet door het gebed van zijn saamvergaderde gemeente.

Op de eerstvolgende zondagen is er in de samenkomsten een vrij grote toeloop van nieuwsgierigen, en al spoedig horen Noorduyn en de ver-

1) Hij is op 5 Mei 1780 als zoon van Klaas Noorduyn en Grietje Overduyn te Noordwijk a. Z. geboren. Zijn eerste vrouw, Martijntje de Hollander, is, toen hij tijdens de Napoleonische overheersing als matroos bij de marine diende, in het kraambed gestorven, en haar kind is haar spoedig gevolgd. Ook zijn tweede vrouw, IJda van der Werf, is al overleden, als hij van zich spreken doet. Met vier kinderen uit zijn tweede huwelijk — Klaas, Maarten, Hendrik en IJda — is hij als weduwnaar achtergebleven. Straks brengt hij binnen drie jaar zijn oudste zonen, zijn derde vrouw, Jaapje van Beelen, en zijn dochter naar het graf. Geoefend heeft hij sedert 1813, en gedurende de jaren 1818—1823 en 1826—1827 is hij ouderling van de Hervormde gemeente geweest.

kozen ouderling Cornelis Waasdorp, die zijn huis voor de samenkomsten disponibel heeft gesteld, van burgemeester J. J. Schäffer, dat zij deswege strafbaar zijn. Noorduyt verweert zich echter met te zeggen, dat de Burgemeester dan zelf maar de toeloop van nieuwsgierigen moet stuiten. Dit gebeurt, en verder heeft men geen last.

* * *

Inmiddels is er aanstonds een brief gegaan naar Ds Scholte, met het verzoek om behalve de voorganger de gekozen ouderlingen en diakenen te komen bevestigen. Als men niets hoort, gaat er op 21 October nog eens een brief in zee.

Eindelijk komt Scholte dan Vrijdag 27 November. Men is broederlijk bijeen van 's middags vijf uur tot twee uur in de nacht. Buiten openbaart zich felle vijandschap. Men klimt tegen de vensters op, gooit met stenen en gaat al vloekend zo te keer, dat Scholte soms bijna niet te verstaan is. Maar binnen is het goed.

Slechts één teleurstelling is er. Scholte zegt, op eigen gelegenheid de beroepen predikant niet te kunnen bevestigen. Cors moet eerst nog geëxamineerd worden, en men moet de gelegenheid daarvoor afwachten.

Maanden verlopen, maar men hoort verder van die zaak niets. Op een brief aan de synode komt geen antwoord.

Ook een bezoek van Ds Buddingh op 26 Mei 1836 brengt de gemeente niets verder. Wel verklaart hij te geloven dat de roeping van Noorduyt uit God is, en zegt hij toe, de zaak nog eens aan de kerkelijke vergaderingen te zullen voordragen. Maar ook daarvan komt niets.

Wat wel komt is een officieel stuk, afgezonden door ouderling H. G. Kleijn uit Utrecht, waarin de belofte om zich te houden aan de Drie Formulieren en ook aan de synodebesluiten van Amsterdam 1836 is uitgedrukt. Of de kerkeradsleden dit stuk maar even willen tekenen!

Maar de broeders denken er niet aan om ja en amen te zeggen op de besluiten van een synode, die hun wens totaal heeft genegeerd. Eendrachtig besluiten kerkeraad en gemeente op 12 September 1836 een brief te zenden aan „het sinodaal bestuur der afgescheijde Gereformeerde kerk”. Zij spreken daarin hun verwondering uit „omtrent het weinig belang, dat de synode stelt in onze belangen”. Op al ons vragen om bevestiging van onze leraar hebben wij niet „enig bericht gekregen, als wèl van onze Opperkoning, die onder de verkondiging van zijn woord door onze leraar zondaars overtuigde, zijn ware volk bij haar breuke bepaalde, en de banden van liefde en eensgezindheid onverbreekbaar maakte”. „Zo vragen wij dan nu nog eens om onze door God beroepen leraar onder ons bevestigd te zien, met wie wij anders staan en vallen; niet uit willekeur of dwingelandij — neen, zo wij dan maar uit Gods Woord overtuigd worden dat wij verkeerd handelen —, maar omdat wij Gods werk niet willen tegenstaan. Wij verklaren dus bij het verkrijgen van vrijheid van godsdienst van onze aardse koning, of van onze hemelse Koning van boven, zelf voort te zullen gaan om onze leraar onder ons te bevestigen

en hem toe te laten de tekenen des verbonds onder ons te bedienen, om zo de loop van het eeuwig evangelie onder ons niet langer te stuiten. Vaart wel.”

* * *

Het wachten is dus op de vrijheid.

Wel hebben ze reeds van de Burgemeester vergunning gekregen om met meer dan twintig personen samen te komen. Maar volgens de daarbij gestelde voorwaarden moeten zij zich van officiële kerkelijke handelingen onthouden.

Een plan om naar het voorbeeld van de Amsterdamse gemeente erkenning als kerk te vragen, laten ze evenwel al spoedig weer varen. Daar zit nog iets anders achter dan de nuchtere overweging, dat een adres hetwelk niet aan de voorschriften voldoet, toch geen kans van slagen heeft. Noorduyt ziet de verdrukking als een tuchtiging des Heren, omdat zij zelf zo lang „koning Jezus door zijn oordelen hebben laten roepen en geen acht geslagen hebben op zijn heilig ongenoegen, maar met lafhartig stilzwijgen en toezien de heidenen hebben laten voortgaan”. Daarmede in verband acht hij de agressieve toon van het overal gebruikte adres niet goed. Men moet liever met David zeggen: laat Simeï vloeken. Ook acht hij de in het adres gevoerde polemiek paarden werpen voor de zwijnen.

Als echter blijkt, dat ze onder de oogluikende toelating van het plaatselijk bestuur ten aanzien van het karakter van hun samenkomsten hun gang kunnen gaan, en het kerkverband ook na hun laatste schrijven niets meer van zich laat horen, besluiten zij voort te varen met de zelfstandige opbouw van hun kerkelijk leven.

Voor de tweede maal brengt de kerkeraad op 15 November 1836 op Cors Noorduyt een eenparig beroep uit, waarbij men tevens te kennen geeft, hem zelf als leraar te willen bevestigen. Twee dagen later wordt de brief aan Cors — die blijkbaar afwezig is geweest — overhandigd, en reeds de volgende dag heeft deze zijn antwoord klaar. Hij spreekt daarin als zijn overtuiging uit, dat „daar de kerk te allen tijde recht heeft zelf leraren te roepen, zij ook in verwarring recht heeft tot bevestigen”, waarom hij zich bereid verklaart, de bevestiging „onder u en door u” te ondergaan. En men laat er dan geen gras meer over groeien. Reeds op 20 November vindt de plechtigheid plaats en doet dominee Noorduyt zijn intrède als leraar met een preek over Jer. 6 vs 27: „Ik heb u onder mijn volk gesteld tot een wachttore, tot een vesting, opdat gij hun weg zoudt weten en proeven”.

* * *

Rustig gaat de gemeente nu verder op het ingeslagen spoor.

Ze laat zich niet afschrikken door het feit, dat acht dagen later de plaats van samenkomst, het huis van ouderling Waasdorp, door storm totaal wordt verwoest. Voorlopig komt men samen in het huis van de leraar.

En onder zijn arbeid bloeit de gemeente en breidt zij gestadig uit. Op 1 Januari 1837 bestaat de gemeente al uit ruim honderd zielen, waarvan zeventien te Katwijk.

Ook gaat Noorduynd reeds van 1835 af wekelijks een avond naar Den Haag om daar ten huize van Wed. H. J. Nieuwenhuizen te oefenen²⁾. Daar zal veel later de kruisgemeente aldaar uit voortkomen.

In Februari 1837 sluit zich bovendien een groepje van vijftien zielen, waaronder negen belijdende leden, te Maasland bij Noorduynd's gemeente aan. Die hebben zich reeds op 26 December 1835 afgescheiden, maar tot dan toe niet geweten waar de ware kerk is. Noorduynd gaat er in 't vervolg om de vijf weken drie dagen heen.

* * *

Intussen heeft de gemeente niet de bedoeling om zich te isoleren.

Reeds daags na Noorduynd's bevestiging wordt een verslag van de gebeurtenissen naar de adreskerk van de provinciale vergadering gezonden met verzoek om de bevestigde leraar te erkennen. Ook zendt men Cornelis Waasdorp als afgevaardigde naar de samenkomst welke op 16 en 17 Maart 1837 te Utrecht wordt gehouden.

De afgevaardigde komt echter van een koude kermis thuis. Volgens de vergadering — waarop behalve Scholte ook Van Raalte en Brummelkamp aanwezig zijn — is Noorduynd voor predikant ten enenmale ongeschikt. Met de brief van September 1836 heeft men „de overtuigendste bewijzen van zijn onbekwaamheid in handen”. „Uit die brief is aan de vergadering ten duidelijkste gebleken, dat zo hij al kennis heeft aan hetgeen in de bijbel staat geschreven, hij echter de gaven mist om dat woord recht te snijden. Hij toont daarin een geheel verkeerde toepassing van dat woord te maken en bovendien ten enenmale te missen de gave van regelmatig te spreken. De gemeente zal wellicht vermenen dat dit oordeel te hard is, dewijl hij toch gewoonlijk voorgaat en dan — zoals men dit noemt — bijzonder aangegord wordt. Niemand onzer heeft het gehoord. Doch al was dit waar, dan zou daaruit alleen moeten volgen, dat Cors Noorduynd gedurig gaven ontvangt om in de gemeente te spreken naar 1 Cor. 14, maar dat hij geen gewone gaven ontvangen heeft om als bepaald en voortdurend herder en leraar in de gemeente en in de wereld te verkeren.”

Met dit laatdunkend oordeel wordt de eenvoudige Cors, dien het zeker

²⁾ Hij houdt dat vele jaren elke Dinsdag- of Woensdagavond vol. Straks verhuist de bewoonster wegens haar huwelijk op 3 Juni 1840 met Noorduynd's ouderling Leen van Rooyen naar Noordwijk. Maar ook dan blijven de wekelijkse samenkomsten in de Raamstraat doorgaan. Zelfs eindigen deze niet, als de eigenares op 23 Dec. '41 na de bevalling van een welgeschapen zoon sterft. Pas als het huis in Roomse handen is overgegaan, worden de samenkomsten aldaar op 6 Maart 1844 gestaakt. Later, als het huis weer bewoond wordt door een zuster der gemeente, houdt Noorduynd er weer af en toe dienst voor de Haagse en Scheveningse buitenleden. Vanaf Mei 1847 wordt er weer geregeld om de veertien dagen dienst gehouden, waarbij hij en C. van den Oever elkaar afwisselen.

aan singuliere gaven niet ontbreekt, wel zeer grof bejegend. Meer steekhoudend is de uitspraak, dat Noorduynd en zijn kerkeraad „een voorbeeld van onordentelijkheid en verwarring in de gehele kerk hebben gegeven, strijdig met het apostolisch bevel dat alle dingen eerlijk en met orde zullen geschieden”. Tevens wordt er op geattendeerd, dat Gods Woord de voorafgaande beproeving dergenen die in de gemeente zullen dienen vordert, en beveelt om niemand haastig de handen op te leggen. Maar de waarde van deze opmerkingen gaat goeddeels verloren, omdat men zelf gedurende meer dan een jaar de geordende weg voor Noorduynd en de zijnen heeft opgebroken.

Merkwaardigerwijs maakt de vergadering, als ze vervolgens met een beroep op Jes. 28 vs 16 concludeert, dat „de beroeping en erkenning van Cors Noorduynd van de zijde van de opzieners der gemeente, voor een ongeregeld en ongoddelijk haasten moet worden gehouden”, zichzelf schuldig aan die geheel verkeerde toepassing van Gods Woord, welke men in Noorduynd wraakt.

Gelet op al het voorgaande kan de kwalificatie van het doen van Cors Noorduynd als „onbehoorlijke indringing” moeilijk beslag leggen op zijn geweten.

Men is te Noordwijk ten zeerste gegriefd, dat, hoewel hun leraar zelf heeft begeerd om geëxamineerd te worden en zij er tevoren menigmaal om hebben gevraagd, de leraars zich daarom niet hebben bekommerd, en eindelijk, onverhoord oordelende, met spotten zijn geëindigd.

Men antwoordt dan ook met een op 28 Maart gedateerde brief, waarin „met hartelijke droefheid” wordt geconstateerd, „hoe de handelingen van onze opzieners en ook die van onze beroepen en erkende leraar in een verkeerd daglicht zijn gesteld, waardoor de band der liefde, waarover wij menigmaal met reden geklaagd hebben, nu geheel schijnt verbroken te liggen”. In die brief worden voorts de broeders hartelijk vermaand om toch „voorzichtig te zijn in het aantasten van het werk des Heren”.

Tenslotte wordt het billijke verlangen geuit, dat wanneer de broeders naar hun voornemen de handelingen van de gemeente „in het maandelijks tijdschrift voor kerk en wereld willen kenbaar maken, zij dat dan toch naar waarheid mogen doen, en dus niet schrijven, dat onze leraar de proef niet kan doorstaan, maar dat de leraars hem nooit begeerd hebben te onderzoeken.”

Per omgaande post komt de door Gezelle Meerburg mede ondertekende reactie van Scholte. Hij verweert zich daarin tegen het gedane verwijt met de opmerking, dat „wanneer de opzieners der kerk vooraf weten dat iemand de beproeving niet kan doorstaan, zij hun tijd en geld niet mogen besteden tot nadeel der gemeente.” Voorts wijst hij op het waarschuwend voorbeeld van Jannes en Jambres, de Egyptische tovenaars die Mozes tegenstonden, en op dat van Uzza, die met goede bedoelingen zich vergreep aan het heilige. En hij besluit met de onverholen bedreiging: „Blijft gijlieden volhouden, dan is de censuur der gehele gemeente en afzetting des kerkerads op een volgende provinciale vergadering onvermijdelijk.”

Daar het werk des Heren onder hen bespot wordt, besluiten kerkeraad en gemeente daarop de correspondentie te staken.

* * *

De buitenleden te Maasland en Katwijk aan Zee gaan volkomen met de handelingen van de Noordwijkers accoord.

Slechts enkele leden te Katwijk-Binnen geven op 4 Mei te kennen, dat zij geen vrijheid meer vinden om Noorduyt als predikant onder hen te laten arbeiden. Als oefenaar wil men hem gaarne weer ontvangen. Maar anders verzoeken zij, dat „hun aller aansluiting” wordt „terug-bezorgd”.

Het antwoord van Cors is korzelig. Hij constateert dat zij, die gedurende al de tijd hunner aansluiting naar hun eigen getuigenis in liefde en vrede verkeerd hebben, „van de blanke, zuivere weg die hun door God zelf is aangewezen”, nu naar „een verward Babel” gaan. Hun namen kunnen ze krijgen. Hij zal die uit het lidmatenboek schrappen en het aan de gemeente bekend maken, „want dat zal dan ook zeker uw begeerte zijn.”

* * *

De breuk met het kerkverband is nu nog slechts een kwestie van tijd. De classicale vergadering van 6 Juni 1837 te Leiden is de laatste kerkelijke vergadering die de broeders uit Noordwijk bezoeken. Een oproep van de kerkeraad van Leiden om een ouderling naar de op 2 Augustus te Utrecht te houden provinciale vergadering af te vaardigen, met een broederlijke opwekking aan Noorduyt om zelf mee te gaan en nog eens te praten, wordt schriftelijk beantwoord. Men is blij, dat men nog als broeders wordt erkend. Maar broederlijke liefde moet in daden blijken. Indien de schuld aan henzelf ligt, hopen ze dat de Here hen daarbij bepalen mag. Maar dit is thans het geval niet, en dus moeten ze op hun standpunt blijven staan. Ze mochten anders eens de Here tegenstaan als Jannes en Jambres. Het is ook onnodig dat de leraar zelf komt praten, want in psalm 74 staat: Sta op o God, wees onze pleitbeslechter! Daarom laten ze het verder aan de Here over, wiens zaak het is.

Op 11 September komt er nog een provinciale commissie, bestaande uit een ouderling van Leiden en een diaken uit Den Haag, naar Noordwijk. Maar als de kerkeraad op de aan hem gerichte vragen verklaart dat hij op erkenning van Noorduyt blijft staan en niet meer op meerdere vergaderingen wenst verzocht te worden, eindigt ook dit contact vruchteloos.

Het proces van scheiding ziek dan nog een jaar door. De beslissing van de synode van Utrecht ten aanzien van de Dordtse Kerkorde heeft daarop weinig of geen invloed. Dat wordt straks voor Noorduyt en de zijnen slechts een stok, die men vindt om de hond te slaan.

20 April 1838 verklaart de provinciale vergadering Cors Noorduyt officieel voor „een indringer en scheurmaker”. En op 10 November d. a. v. verklaren de bij de gemeente van Noorduyt aangeslotenen schriftelijk hun afscheid aan Scholte c.s. Als reden geven zij op, dat de anderen af-

wijken van de leer en de ordening der Dordtse vaders, waar zij onder beding van Gods genade bij wenssen te blijven.

* * *

Zonder kleerscheuren is de gemeente van Noorduyt er niet door gekomen. Als Noorduyt per 1 Januari 1839 de balans opmaakt, komt hij met die van Maasland erbij slechts tot een aantal van zesenzestig aangesloten zielen.

Successievelijk komen vrijwel alle „afgekeerden” echter in de volgende jaren met schuldbelijdenis terug. Ook door afscheiding van het Hervormd kerkgenootschap blijft de gemeente later gestadig groeien.

Een nieuw kerkverband zoekt Noorduyt uit zichzelf niet. Hij is wantrouwig geworden. En zijn kerkeraad met hem. Zo weigert men, bang dat „in die gemeenten 's Heren daden aangaande de bevestiging van Ds Noorduyt niet erkend worden”, aan de uitnodiging van Flier van Woerden gehoor te geven, om aan de vergadering van de z.g. kruisgemeenten op 11 Juni 1840 te Mastenbroek deel te nemen.

Het volgende jaar zijn Noorduyt en zijn ouderling Van Rooyen wel van de partij op de vergadering te Kampen. Maar kort daarop heeft men van de aldaar gesloten vereniging weer spijt, omdat de andere leraars „geen ware vereniging betonen en zich niet houden aan de leerregels en kerkenordering van Dordrecht”.

Een nieuwe verenigingspoging gaat uit van C. van den Oever, dan nog oefenaar van een wel afgescheiden, maar nergens aangesloten groep te Rotterdam. Deze verzoekt op 16 Juni 1843 alle voorgangers van afzonderlijk staande afgescheiden gemeenten, om te zijnen huize samen te komen om te zien of men een goed kerkverband kan tot stand brengen. Maar Noorduyt en de zijnen geven ten antwoord, dat het met hun kerkelijk leven door Gods genade in orde is en zij dus geen behoefte aan verandering hebben. Anderen kunnen komen en zich „bij hen insluiten”. Achteraf mag, naar het heet, de gemeente Gods goedkeuring over dit besluit ondervinden.

Toch laat Noorduyt zich in 1844 overreden om op een te Linschoten uitgeschreven vergadering te komen. Hij en een ouderling gaan er heen met een bezwaard hart, vrezend dat het weer op niets uitdraaien zal. Maar ze worden beschaamd. Aanstonds vinden ze met de andere broeders contact. En als ze via Rotterdam — waar Noorduyt aan de bevestiging van Van den Oever deelneemt — thuis komen, kunnen ze verhalen, hoe God in het midden van de vergadering is geweest.

Het kerkverband van de kruisgemeenten is dan voorgoed gevestigd, en Noorduyt werkt er verder con amore aan mee. Oude vriendschap met Van den Oever, die nu steeds sterker wordt, zal daaraan niet vreemd zijn geweest.

* * *

Tweemaal presideert Noorduyt naderhand de jaarlijkse algemene vergadering.

Maar bijzonder verdienstelijk voor het kerkverband maakt hij zich door de opleiding van drie jongelieden uit zijn gemeente voor het predikambt, Plug, Korbee en Passchier, die alle drie later de kruisgemeenten met ere hebben gediend³⁾.

Ook aan de uitbreiding der kruisgemeenten heeft hij zijn deel. De groep te Maasland zal wel de nodige bouwstof hebben geleverd voor de gemeente, die later door Van den Oever te De Lier wordt gesticht. Ook de gemeente te 's Gravenhage is allereerst ten gevolge van de doorwerking van zijn invloed ontstaan. Voorts wordt de gemeente te Oudewetering op 12 Maart 1850 door hem persoonlijk geïnstitueerd⁴⁾. In de jaren 1847

³⁾ Jan Cornelis Plug, in 1824 te Noordwijk a. Zee geboren, zoekt het ambt uit „innige zielsbegeerte” en doorstaat het praeparatoir examen in April 1846 voor de classicale vergadering te Rotterdam „tot veel genoegen en verwondering der vergadering”. Zijn proefpreek is het beste niet; die is „kort doch voldoende”. Misschien in verband daarmee moet hij op een beroep wachten. „Wegens noodzakelijkheid en behoefte der kerk” wordt hij dan door de Algemene vergadering van 16—18 Maart 1847 gemaakt tot predikant in algemene dienst, in welke kwaliteit hij een tijdlang werkzaam is te Woerden. Eindelijk beroepen te Apeldoorn, wordt hij daar op 4 April 1848 door Noorduynd in het ambt bevestigd, waarna hij op 6 April te Noordwijk in het huwelijk treedt met Johanna Smit. Na een herhaald beroep vertrekt hij op 1 Augustus 1850 naar Zwartsluis, waar zijn voorganger, Kloppenburg, hem drie dagen later in het dienstwerk inleidt. Zijn salaris bedraagt tien gulden per week plus de inhoud van de catechisatiebus, vrije woning met tuin en vrije brand. Acht jaar later komt er twee gulden per week bij. Hij doet zich kennen als een nuchter, rondborstig man. De classis Overijsel drijft lange tijd alleen op hem en Derk Klinkert, met wie hij steeds in zeer goede harmonie samenwerkt. Met Klinkert breekt hij Van den Oevers alleenheerschappij, wat hem echter te staan komt op scheuring in eigen gemeente, waar de Van-den-Oevergroep M. Keulemans beroept. Plug vertrekt op 21 Juli 1862 naar Amsterdam, waar hij reeds na een ongesteldheid van enige maanden op 1 Februari 1869 sterft. Voor de opleiding heeft hij zich verdienstelijk gemaakt, door het geven van onderwijs aan Kamans Jr, Raman, en in zijn amsterdamsche periode aan Van der Vegte. Vijfmaal heeft hij het presidium van de algemene vergadering bekleed; ook nam hij meermalen het scribaat waar.

⁴⁾ Pieter Jans Korbee, geboren in 1832 te Noordwijk a. Z., houdt onder toezicht van zijn leermeester reeds op 26 December 1850 een proefpreek, waarin hij „in alles wel voldoet”. Hij oefent vervolgens af en toe te Oudewetering en te Haarlem, maar komt niet tot het doen van een proponentsexamen. Hij vertrekt op 10 Maart 1855 naar Oudewetering, waar hij na het vertrek van Andries Hazevoet in December 1856 regelmatig als oefenaar dient. Op verzoek van de gemeente van Zwartsluis wordt hij op 28 en 29 October 1862 door een classicale vergadering te Zwolle geëxamineerd en beroepbaar gesteld voor haar ressort. Onmiddellijk wordt hij te Zwartsluis beroepen op een traktement van f 600 's jaars met vrije woning, hof en brand. Op 7 December d. a. v. wordt hij door Ds Klinkert in zijn dienstwerk ingeleid. De Algemene vergadering van Amsterdam 1863 verleent hem een zending voor alle kruisgemeenten. Tijdens zijn dienst komen vele met Van den Oever afgekeerden tot de gemeente terug. Hij wordt op 7 September 1868 ongesteld, en sterft reeds op 19 September daaraanvolgende.

Jan Passchier, op 15 April 1834 geboren te Noordwijk-Binnen, waar zijn vader een touwslagerij heeft, wordt na onderricht door Noorduynd reeds op 7 Juli 1852 door een classicale vergadering te Rotterdam als proponent toegelaten. Hij helpt Noorduynd korte tijd als hulpprediker en blijft na diens dood de herderloze gemeente van Noordwijk voorgaan. Hij wordt er op 24 September 1853 officieel beroepen, maar wordt door tussenkomende omstandigheden pas op 22 en 23 April 1854 door een bijzondere vergadering te Amsterdam peremptoir geëxamineerd, waarna hij op 21 Mei 1854 door Ds Kloppenburg in het ambt wordt bevestigd. Na vier jaar vertrekt hij op 10 October 1858 naar 's Gravenmoer, waar hij in 1887 emeritaat ontvangt. Hij dient dan nog de gemeente van Numansdorp als hulp-prediker van 11 Dec. 1887 tot 27 April 1898. Hij overlijdt te Noordwijk a. Z. op 15 Maart 1901, overleefd door zijn vrouw Immetje Plug (6 Aug. 1834—14 Oct. 1917), waarmee hij op 6. Aug. 1854 was gehuwd.

⁴⁾ Negentien personen die zich van de Hervormde kerk hebben afgescheiden, wenden zich op 17 Januari 1850 schriftelijk tot hem met het verzoek, onder hen een gemeente in te richten. Op 11 Maart worden onder zijn leiding twee ouderlingen, een diaken en een kerkmeester verkozen, welke op de volgende dag in hun bediening worden bevestigd. Op

en 1848 sluiten zich vervolgens ook enige mensen uit Hillegom en Lisse bij Noorduynds gemeente aan, waaruit naderhand een zelfstandige gemeente te Lisse groeit.

* * *

Intussen heeft de opbouw van Noorduynds eigen gemeente rustige voortgang.

Tweemaal ontvangt hij een beroep: op 29 Mei 1846 naar Den Helder en op 9 December 1849 naar Zwartsluis. Beide malen bedankt hij tot blijdschap der gemeente. Na het eerste beroep verbindt hij zich opnieuw aan zijn gemeente met een preek over het woord van Jesaja, dat „uw leraars niet meer als met vleugelen zullen wegvliegen”.

Van een traktement horen we niet. Noorduynd zal wel altijd van „de bus” hebben geleefd. De jaarrekening van de kerk blijft tenminste doorgaans aanmerkelijk beneden de honderd gulden.

Op 23 Augustus 1844 neemt hij een nieuw kerklokaal in gebruik. Het bestaat uit drie z.g. „bokkinghangen”, die bijeengetrokken zijn. Het bijbehorende huis in de Gasthuissloep wordt dan voor pastorie bestemd.

Slechts eenmaal doen zich in zijn gemeente interne moeilijkheden voor. Die staan in verband met Noorduynds felle afwijzing van de wederopneming van een gewezen diaken, die wegens z.g. bloedschande — een tweede huwelijk met de zuster van zijn overleden vrouw — van de gemeente is afgesneden. Enige leden der gemeente spannen zich voor diens zaak. Men wil zelfs dat die man, die wel eens voorgaat in een gezelschap te Noordwijk-Binnen, bij afwezigheid van de leraar de gemeente zal voorgaan. Noorduynd preekt daartegen in het maandelijks biduur van Maart 1851, en gewaagt daarbij van wolven, die vrijmoedigheid nemen om voor te gaan onder de eenvoudige schaapjes, om ze door vele en opgepronkte woorden van de eenvoudigheid, die in Jezus is, af te trekken. Dat zet kwaad bloed, en een oud-ouderling met nog drie anderen lopen de kerk uit.

Van de weeromstuit gaat men Noorduynd belasteren. Diens huishouden is een tijdlang verzorgd door zijn schoondochter, die na het overlijden van haar man met haar twee kindertjes bij hem in heeft gewoond. Deze is echter hertrouwd met een Hervormde man, wat Noorduynd veel verdriet heeft bezorgd. Sedertdien komt er een oude zuster der gemeente iedere middag bij hem, „die uit liefde en betrekking tot de leraar hem bewast en zijn huis in orde houdt”. Men eist nu, dat de eenenzeventigjarige grijsaard die vrouw, „die hem uit ware liefde tot ondersteuning is”, het huis uitjaagt, wat Noorduynd pertinent weigert.

De zaak komt zelfs voor de classis, en Van den Oever wordt afge-

18 Maart worden voorts alle leden voor de kerkeraad geroepen, „om hen onder het afleggen van belijdenis aan te nemen”. Daarbij is ook een „vrijster van 27 jaar”, die door de Hervormde predikant, de burgemeester en de dokter „uit onkunde van de waarheid en diepe onkunde, van het bevindelijk werk der genade” voor krankzinnig was verklaard. Tevens worden op die dag door Noorduynd zes kinderen gedoopt.

Later gaat Noorduynd nog meermalen naar Oudewetering, welke gemeente zich in een gestadige groei mag verheugen, en al spoedig eerst in proponent Hazevoet en daarna in Noorduynds leerling Korbee een eigen voorganger ontvangt.

vaardigd om de storm te stillen. Dit gelukt hem echter niet, en aan vier leden wordt het avondmaal ontzegd.

Een paar maanden later wordt echter de ganse geschiedenis met wederzijds goedvinden in de doofpot gestopt. Wat met zulke kwesties ook maar het beste is.

* * *

Langzamerhand worden de krachten van Noorduyn minder. Op 10 December 1852 moet hij aan de kerkeraad te kennen geven, dat hij wegens zwakheid en ouderdom niet meer in staat is het hele dienstwerk te vervullen. Hij doet derhalve het voorstel om zijn leerling, de achttienjarige proponent Jan Passchier uit Noordwijk-Binnen, tot hulpprediker te beroepen. Dit voorstel wordt door de gehele kerkeraad goedgekeurd en Passchier aanvaardt de benoeming.

Het einde komt dan nog onverwacht. Reeds op 25 December wordt Noorduyn „door een slijmberoerte aangetast” en op oudejaarsdag van het jaar onzes Heren 1852 sterft hij.

3 Januari 1853 wordt hij begraven. Ds Kloppenburg van Amsterdam spreekt aan het graf, en Van den Oever houdt 's avonds in de kerk een gedachtenispredikatie over „Davids volbrachte werk”.

Van harte kan ingestemd worden met het woord van zijn lijkredenaar: „Deze oude boom is niet geveld, dan na eerst veel vrucht te hebben gedragen”.

Visser der mensen, verbi divini minister, is hij in al zijn eenvoud metterdaad geweest⁵⁾.

*

5) Tijdens zijn leven is van Noorduyn niets in druk verschenen. Later wordt van hem nog gepubliceerd: *De heerlijkheid der kerk, verhand. over Jes. 4 vs 5b*, Rotterdam 1853, en *Het wijze Godsbestuur, of het leven van (zijn vader) Klaas Noorduyn (1753—1830)*, Leiden, 1899.

DE NOODWINKEL VAN ABRAHAM FLIER

De hoofdpersoon van dit verhaal is een eerbare kruidenier, woonachtig in het stille stadje Woerden, waar hij omtrent het jaar 1780 is geboren.

Tijd om na te denken heeft de goede man wel. Want hij is veel ziek. Van zijn achtentwintigste tot zijn veertigste jaar houdt een verlamming hem aan bed gebonden. Daarna is hij nog eens zes jaar zo niet bedlegerig, dan toch ongeschikt om zijn beroep uit te oefenen.

Gedurende die ziekte is hij veel met zichzelf bezig. Nog jong heeft hij een „zuivere belijdenis van de woorden der waarheid” afgelegd. Maar hij maakt nog vele zieleworstelingen door, voordat hij waarlijk tot ruimte komt. Eindelijk echter „gaat hij over in Christus” en „verliest zich in de eeuwige liefde Gods”.

Na zijn ommekeer voelt hij zich ten nauwste verbonden aan „het lieve volk van God”. En als dan straks de Afscheiding komt, krijgt hij aanstonds een leidinggevende positie in de gemeente ter plaatse. Op 26 Februari 1836 wordt hij door Scholte in het ambt van ouderling bevestigd.

In die kwaliteit zorgt hij voor het catechetisch onderwijs aan de kinderen. Tevens is de leiding van de godsdienstoefeningen aan hem toevertrouwd. Oefenen doet hij niet. Hij mist daartoe de nodige gaven. Maar hij gaat voor in gebed en leest van oude schrijvers een preek. Hij doet dat graag en is — hoezeer hij zegt weggezonden te zijn „in eigen nietigheid en onwaardigheid” — ter zake van zijn persoonlijke invloed bijzonder gevoelig¹⁾.

* * *

De strijd omtrent de doop, welke al spoedig beroering brengt in het kamp der Afscheidenen, gaat aan Flier niet voorbij.

Fel kiest hij positie tegen een in Scholte's lijfblad, *De Reformatie*, geponeerde stelling, dat „onbekeerden van doop en avondmaal verstoken zijn en blijven”. Hij vraakt die stelling als labadistisch. Zelf is hij van oordeel, „dat het zaad van allen die zich in de zichtbare gemeente bevinden, gerechtigd is om de doop te ontvangen, en dat de doop daaraan ook moet bediend worden, zolang de ouders niet van de gemeente afgesneden zijn”.

1) Typerend is, dat hij een diaken, die niet naar zijn pijpen dansen wil, om een geringe aanleiding uit zijn ambt ontzet. De man heeft tegen Fliers zin meegedaan met een in het najaar van 1836 te Amsterdam begonnen adresbeweging om vrijheid van godsdienstoefening. Deswege wordt hij als onrechtzinnig gebrandmerkt. Dat de provinciale vergadering de toegepaste censuur eenparig afkeurt, helpt de delinquent niet veel. Op 18 Juni 1838 krijgt hij van Flier een briefje thuis, waarin hij zonder vorm van proces met zijn gezin van de gemeente wordt uitgesloten.

Met zijn kerkeraad richt hij hierover een adres aan de provinciale vergadering, welke op 16 Maart 1837 te Utrecht wordt gehouden. Het adres draagt het karakter van een ultimatum. Alle verder contact wordt afhankelijk gesteld van vooraf betuigde instemming ter zake.

De vergadering, waarop naast Scholte ook Brummelkamp en Van Raalte tegenwoordig zijn, is van oordeel, dat in dit protest van Flier en de zijnen een groot stuk misverstand schuilt. En om alle reden van argwaan bij de gemeente van Woerden af te snijden, doet zij met algemene instemming de volgende uitspraak:

„Gedoopt mogen en moeten worden al degenen, welke naar Gods beloften tot het verbond behoren, d. i. de gelovigen en hun kinderen. De gelovigen moeten gekend worden aan de merktekenen der christenen, d. i. een belijdenis en wandel overeenkomstig Gods woord. Een iegelijk welke die kenmerken vertoont, behoort als lidmaat der kerk erkend en behandeld te worden, en dus de tekenen en zegelen van het genadeverbond voor zich en zijn zaad te ontvangen. Doch die deze merktekenen niet vertonen, mogen niet als lidmaten erkend, en (moeten) dus met hun kinderen van de sacramenten geweerd worden tot op hun bekering.”

Flier is met deze verklaring allerminst voldaan. Hij bericht aan Scholte, dat hij de handelingen van de provinciale vergadering niet erkent, en niet in gemeenschap wil staan met de opzieners die daaraan hebben deelgenomen.

Desniettemin verschijnt hij nog op de vergadering van 3 Augustus daar-aanvolgende, waar Scholte presideert en Brummelkamp het scribaat waarneemt.

In de discussie die zich aan het begin van die vergadering tussen hem en de voorzitter ontwikkelt, komt al heel spoedig als het hart der kwestie het verschil in beschouwing der kerkleden openbaar.

Scholte erkent al degenen die een zuivere belijdenis doen en dienovereenkomstig wandelen, als gelovigen. Maar Flier meent dat een dergelijke beschouwing vele huichelaars kweekt. Hij voor zich „kan niet geloven, dat iemand een gelovige is, zolang hij het recht Gods niet kent en het hem niet door de genadewerking des Heiligen Geestes gegeven wordt naar Jezus te vluchten”. Scholte werpt tegen, dat hij zo over het hart oordeelt, waarop Flier herneemt: „Indien mij dit uit genade te beurt gevallen is, kan ik het dan ook niet beoordelen?”

De discussie bereikt haar hoogtepunt, als Scholte aan Flier het bekende artikel uit de Dordtse Leerregels voorleest, waarin het moeten-twijfelen aan de verkiezing en zaligheid van jongstervende kinderen der gemeente wordt ontkend. Op de vraag of hij daarmee verenigd is, antwoordt Flier, klaarblijkelijk in een hoek gedrongen: „zoals het daar staat, neen”.

Dat doet de deur dicht. Flier kan wel blijven zitten, maar niet als lid aan de vergadering deelnemen. Niet geneigd om te capituleren, verlaat hij echter de zaal.

De eenzijdige piëtist vertelt, thuisgekomen, natuurlijk het laatste gedeelte van de gevoerde discussie niet. Het heet dat op de provinciale

vergadering de waarheid heeft moeten wijken en de dwaling is omhelsd.

Als straks de synode van Utrecht, ondanks het protest van De Cock en de zijnen, in hetzelfde spoor doorgaat en de zichtbare kerk als vergadering der gelovigen wil blijven zien, is er voor het gevestigde wantrouwen geen genezing meer.

Bij Scholte ontdekt Flier hoe langer hoe meer ketterijen. Ook de andere predikanten, die met Scholte gemene zaak hebben gemaakt, liggen er bij de Woerdense keurmeester uit.

De Cock is natuurlijk aanvankelijk zijn man. En deze wordt uitgenodigd om te Woerden de sacramenten te komen bedienen. Maar hij heeft in eigen noordelijke provinciën genoeg te doen en laat niets van zich horen. Ook laat hij weldra zijn protesthouding varen. Bij hem is dus geen heul te vinden.

Ook Buddingh, die buiten het conflict is blijven staan, brengt geen soulaas. Wel komt die nog eens preken. Maar Flier wordt bitter teleurgesteld, als hij dan een doopsbediening weigert, omdat de vader als beurt-schipper somwijlen ook zondagsdienst doet.

Spoedig volgt dan de definitieve breuk met het kerkverband. Op de provinciale vergadering van 19 April 1838 is een brief ter tafel, waarin de kerkeraad van Woerden samen met die van Linschoten, formeel de band doorsnijdt. Een alsnog benoemde commissie heeft in Linschoten geen succes en wordt te Woerden niet eens meer ontvangen. Overeenkomstig het besluit van de provinciale vergadering wordt daarop officieel in De Reformatie medegedeeld, dat men de kerkeraden van Woerden en Linschoten niet langer als zodanig erkent.

* * *

Aanvankelijk geeft dit Flier alleen maar een opgelucht gevoel.

Maar hij zit met het probleem, hoe het nu verder moet met de sacramentsbediening. Dat kinderen der gemeente van de doop verstoken zijn, smart hem allermeeft.

Hij oppert dan in de kerkeraad het plan om zelf tot dat werk over te gaan, en vindt daarvoor bij zijn ambtsbroeders volledige instemming. Voorzichtigheidshalve wordt aan de gemeenteleden nog op twee achtereenvolgende donderdagavonden de gelegenheid geboden om eventuele bezwaren kenbaar te maken. Maar tevoren heeft Flier al in de samenkomst der gemeente gebeden, of de Here verder vrijmoedigheid en ondersteuning tot het voorgenomen werk mocht geven. De Here mocht de struikelblokken, die misschien in de weg gelegd zouden worden, wegruimen en de gemeente voor scheuring bewaren. Maar als er toch scheuring van kwam, zou het niettemin goed zijn, want dan zou toch het goede koren blijven en slechts het kaf van de dorsvloer wegvliegen.

Geen wonder dat vrijwel niemand nu nog een mond open doet. Slechts een zekere J. van Steenwijk uit ernstige bedenkingen. Deze broeder legt er nadruk op, dat Flier zowel de roeping als de gave om als dienaar des Woords op te treden, mist.